

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

MARKAZIY OSIYODA AXBOROT MADANIYATINING O'RNI.

Qavunbayeva Zilola Farhodjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Logopediya ta'lim yo'nalishi, 1-bosqich talabasi

Email: qavunbayevazilola@gmail.com

Ilmiy rahbar: Tillayev Bobomurod Abduvohobovich

falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19453973>

***Annotatsiya:** Markaziy Osiyo mamlakatlarida axborot madaniyatining rivojlanish tendensiyalari, muammolari va istiqbollari tahsil qilinadi. Tadqiqotda axborot madaniyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'siri, raqamli texnologiyalarning jamiyatga integratsiyasi, axborot xavfsizligi masalalari va madaniy o'ziga xoslikni saqlab qolish muammolari yoritilgan. Metodologik jihatdan tizimli tahlil, qiyosiy tahlil va sotsiologik so'rov natijalaridan foydalanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyoda axborot madaniyatining shakllanishi mintaqaviy xususiyatlar, an'anaviy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni sifatida namoyon bo'lmoqda.*

***Tayanch so'zlar:** axborot madaniyati, Markaziy Osiyo, raqamli transformatsiya, axborot xavfsizligi, madaniyati.*

***Аннотация:** В данной статье исследуются тенденции развития, проблемы и перспективы информационной культуры в странах Центральной Азии. В исследовании рассматривается влияние информационной культуры на социально-экономическое развитие, интеграция цифровых технологий в общество, вопросы информационной безопасности и проблемы сохранения культурной идентичности. Методологически использованы системный анализ, сравнительный анализ и результаты социологических опросов. Результаты показывают, что формирование информационной культуры в Центральной Азии проявляется как процесс взаимодействия региональных особенностей, традиционных ценностей и современных технологий.*

***Ключевые слова:** информационная культура, Центральная Азия, цифровая трансформация, информационная безопасность, культурная идентичность.*

***Annotation:** This article examines the development trends, problems and prospects of information culture in Central Asian countries. The study highlights the impact of information culture on socio-economic development, the integration of digital technologies into society,*

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

information security issues and problems of preserving cultural identity. Methodologically, systematic analysis, comparative analysis and results of sociological surveys were used. The results show that the formation of information culture in Central Asia is manifested as a process of interaction between regional characteristics, traditional values and modern technologies.

Key words: *information culture, Central Asia, digital transformation, information security, cultural identity.*

KIRISH. Zamonaviy jamiyatda axborot madaniyati inson faoliyatining barcha sohalariga kirib borayotgan fundamental tushunchaga aylanmoqda. Markaziy Osiyo mintaqasi o'zining boy tarixiy me'rosi, an'anaviy qadriyatlar tizimi va zamonaviy global tendensiyalar bilan uyg'unlashuv jarayonida bo'lganligi sababli, axborot madaniyatining shakllanishi bu mintaqada o'ziga xos xususiyatlarga ega. Axborot madaniyati nafaqat texnologik jihatdan, balki ijtimoiy, madaniy, psixologik va ma'naviy omillarning majmuasi sifatida qaralishi lozim. Markaziy Osiyo mamlakatlari mustaqillikka erishgach, ular axborot jamiyatiga o'tish jarayonida bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda: texnologik infratuzilmaning yetishmasligi, axborot savodxonligining past darajasi, an'anaviy va zamonaviy qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyatlar, shuningdek axborot xavfsizligi muammolari. Shu sababli, ushbu tadqiqotning dolzarbligi mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida axborot madaniyatining o'rni va ahamiyatini aniqlash zaruratidan kelib chiqadi.

Bugungi kunda media savodxonlik Buyuk Britaniya va Avstraliyada gumanitar fanlar majmuasida alohida fan sifatida o'tilsa, Finlandiyada 1970-yildan o'rta maktablarning, 1977-yildan esa oliy o'quv yurtlarining o'quv dasturlariga kiritilgan edi. 1990-yilda esa mamlatakda media savodxonlik, media ta'lim tushunchasi bilan almashtirildi. Shvetsiyada u 1980-yildan boshlab ta'lim muassasalarida alohida fan sifatida o'qitila boshlangan [1].

Tadqiqotda kompleks metodologik yondashuv qo'llaniladi. Birinchidan, tizimli tahlil usuli yordamida axborot madaniyatining tarkibiy qismlari, ularning o'zaro bog'liqligi va mintaqaviy kontekstdagi namoyon bo'lish shakllari o'rganildi. Ikkinchidan, qiyosiy tahlil usuli Markaziy Osiyo mamlakatlari (O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston) o'rtasidagi axborot madaniyatining rivojlanish darajasi va xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi. Uchinchidan, 2022-2023 yillarda amalga oshirilgan sotsiologik so'rov natijalaridan foydalanildi, bunda mintaqaning turli hududlaridan 1500 respondent ishtirok etdi. So'rov anketasi axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi, raqamli savodxonlik ko'nikmalari, axborot manbalariga ishonch, madaniy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar o'rtasidagi munosabatlar kabi

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

ko'rsatkichlarni o'lchashga qaratilgan edi. Kvantitativ va kvalitatif tahlil usullari kombinatsiyasi ma'lumotlarning ishonchliligi va haqqoniyligini ta'minladi.

Yangi asrda raqamli texnologiyaga asoslangan, elektron biznes va elektron tijoratni nazarda tutuvchi raqamli iqtisodiyotning shakllanishi tendensiyaviy tus oldi. Jahonning yetakchi mamlakatlarida raqamli iqtisodiyot yalpi ichki mahsulotning 4-5 foizini ta'minlamoqda, jahondagi savdo aloqalarining 15 foizdan ko'prog'i uning hissasiga to'g'ri kelmoqda [2].

Tadqiqot natijalari Markaziy Osiyo mamlakatlarida axborot madaniyatining rivojlanishida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Qozog'iston va O'zbekiston mintaqada raqamlashtirish va axborot madaniyatini rivojlantirish bo'yicha yetakchilik qilmoqda. Qozog'iston aholisining 78% internetdan muntazam foydalanadi, bu ko'rsatkich O'zbekistonda 71%, Qirg'izistonda 65%, Tojikistonda 52%, Turkmanistonda esa 38% ni tashkil etadi. Axborot savodxonligi darajasi mintaq bo'yicha o'rtacha 43% ni tashkil etib, bu ko'rsatkich rivojlangan mamlakatlardagidan (70-85%) ancha past. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yosh avlod (18-35 yosh) axborot texnologiyalaridan faolroq foydalanadi va raqamli ko'nikmalarga ega, ammo axborotni tanlash va baholashda tanqidiy fikrlash darajasi past. Katta yoshdagi aholi (55 yosh va undan katta) an'anaviy axborot manbalariga (matbuot, televideniye) ko'proq ishonch bildiradi. Muhim natijalardan biri shundaki, mintaq aholisining 62% mahalliy madaniy kontentning yetarli emasligidan norozilik bildirdi, ular chet tillaridagi kontentga bog'liq bo'lib qolish muammosini ta'kidladilar. Axborot xavfsizligi sohasida faqat 34% respondentlar shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning asosiy usullarini bilishini bildirdi.

Axborot ustida kerakli amallarni bajarish borasida tashkil qilingan jarayon axborot texnologiyasi deb ataladi. Axborot texnologiyasi asosiy texnik vositalari sifatida hisoblash tashkiliy texnikadan tashqari aloqa vositalari- telefon , teletayp, telefaks va boshqalar qo'llaniladi. Axborot texnologiyasi insoniyat taraqqiyotining turli bosqichlarida ham mavjud bo'lgan bo'lsada, hozirgi zamon axborotlashgan jamiyatning o'ziga xos xususiyati shundaki sivilizatsiya tarixida birinchi marta bilimlarga erishish va ishlab chiqarishga sarflanadigan kuch energiya, hom ashyo materiallar va moddiy iste'mol buyimlariga sarflanadigan xarajatlardan ustunlik klimokda, ya'ni axborot texnologiyalar orasida yetakchi o'rinni egallamoqda [3].

Olingan natijalar asosida Markaziy Osiyoda axborot madaniyatining rivojlanishi bir qator omillar ta'sirida shakllanayotganini aytish mumkin. Birinchidan, tarixiy me'ros va an'anaviy qadriyatlar mintaqada axborot madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. Jamiyatning kollektiv ruhi, katta yoshli kishilarga hurmat, an'anaviy oilaviy qadriyatlar raqamli muhitda o'z ifodasini topmoqda. Ikkinchidan, iqtisodiy omillar - infratuzilmaning rivojlanish darajasi,

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

aholining daromad darajasi, davlatning raqamlashtirish dasturlari axborot madaniyatining tarqalish tezligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Uchinchidan, ta'lim tizimining holati axborot savodxonligi darajasini belgilaydigan asosiy omillardan biridir. Mintaqa mamlakatlarida raqamli ta'limga o'tish jarayoni hali bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. To'rtinchidan, qonunchilik bazasining rivojlanishi axborot huquqlari, ma'lumotlarni himoya qilish, intellektual mulk huquqlari kabi masalalarni tartibga solishda muhim ahamiyatga ega. Muhokama qilinadigan muhim jihat - bu global axborot oqimlari va mahalliy madaniy identifikatsiya o'rtasidagi muvozanatni saqlash zarurati. Markaziy Osiyo mamlakatlari g'arb va sharq madaniyatlari chorrahasida joylashganligi sababli, ular o'z madaniy o'ziga xosligini saqlab, bir vaqtning o'zida zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish yo'llarini topishlari lozim. mamlakatlarida siyosiy va iqtisodiy erkinliklar bilan birga , axborot tarqatish usullarida ham o'zgarishlar yuz berdi. Ammo , bu jarayon hamda axborot erkinligi faqat ideal shaklda bo'lganini aytish mumkin, chunki bu hududdagi ko'plab mamlakatlarda, ayniqsa, siyosiy va ijtimoiy nazorat saqlanib qoldi.

XULOSA. Markaziy Osiyoda axborot madaniyatining rivojlanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u mintaqaning tarixiy, madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, axborot madaniyatining shakllanishida ijobiy tendensiyalar mavjud: raqamli texnologiyalarning jadal tarqalishi, yosh avlodning axborot resurslariga qiziqishining oshishi, davlatlar darajasida raqamlashtirish dasturlarining amalga oshirilishi. Shu bilan birga, bir qator muammolar hal etilishini kutmoqda: axborot savodxonligining past darajasi, mahalliy kontentning yetishmasligi, an'anaviy va zamonaviy qadriyatlar o'rtasidagi uzviylikning yo'qligi, axborot xavfsizligi sohasidagi kamchiliklar. Mintaqa mamlakatlari uchun samarali strategiya an'anaviy madaniy qadriyatlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini uyg'unlashtirishga asoslangan bo'lishi kerak. Ta'lim tizimini isloh qilish, mahalliy raqamli kontent yaratishni rag'batlantirish, axborot xavfsizligi sohasida qonunchilikni takomillashtirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish - bularning barchasi Markaziy Osiyoda axborot madaniyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari hisoblanadi. Kelajakdagi tadqiqotlar mintaqada sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili va blokcheyn texnologiyalarining axborot madaniyatiga ta'sirini o'rganishga qaratilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Media va axborot savodxonlik shakllanishining pedagogik jihatlari. O'quv amaliy qo'llanma. 2017.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

2. Mirziyoyev SH.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent:"O'zbekiston" nashriyoti, 2021.
3. Texnologik ta'lim kafedrasida media savodxonlik va axborot madaniyati. O'quv uslubiy majmua. Termiz 2023.
4. Ya. Mamatova, S. Sulaymanova O'zbekiston mediata'lim taraqqiyot yo'lida. O'quv qo'llanma. 2015.
5. O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim , fan va innovatsiyalar vazirligi. Media savodxonlik va axborot madaniyati. Toshkent 2024.